

ВСТУП

Якщо ви, шановний читачу, все ж розгорнули цю книгу, отже, вона написана саме для вас! Хтось, із розумних сказав, що випадковість — то прихована присутність Бога. Можна, звісно, й посперечатися, але, як ви здогадалися із назви, — книга не про це. Залишмо духовні суперечки теологам, а самі візьмімося опанувувати зовсім не складну науку — садівництво.

Зараз серед професіоналів бродить вислів «танці з бубном». Це коли хтось тяжко опановує знання. Я спробую розповісти про сад вашої мрії так, аби unikнути тих «танців».

Здається, про садівництво вже стільки списано паперу, що й не вбереш у вагон, та й узагалі: є Інтернет, Гугл, Вікіпедія, ютуб — а там уже все і про все... То навіщо бруднити папір?

Стоп! Інтернет — то ж як шкірка апельсина — дає тільки колір, а про смак можна дізнатися, коли надкусиш. Квасний? Отже, тре купувати інший і так, поки не натрапиш на правильний фрукт. А от для того, щоб вибирати солодкі апельсини з першого разу, саме ця книга.

Хоча загалом більшість вважає, що на сільському господарстві та садівництві, як і на політиці, розуміються всі. Розсмішив?

Ото ж бо!

Бо в своїй практиці я зустрічав і зустрічаю людей, які, купивши деревце, підходять з одним і тим же запитанням: «Як садити?».

— Таж корінням у землю! — кажу. Дивляться, як на схибленого, — жартівник!

Починаєш розповідати про склад ґрунту, субстрат, про дренаж, малювати схеми посадки. Вони кивають головою, слухають, слухають... ідуть додому й садять, забувши про все почуте, — відгорнув лопатою дерен, запахав корінь й тим же дерном притоптав.

А потім:

— Скільки не саджу, чомусь не приймається, — мабуть в мене рука тяжка.

Чи:— Посадив, а воно сидить, зараза, на одному місці, як вкопане. Я поливаю, поливаю й хоч би тобі на сантиметр підросло. Знайомо?

А сади з самих «Білих наливів», чи навпаки «Джонатанів»?

— П'ять разів саджаю грушу, а родять терпкі, кислі яблука...

Теж чули не раз?

Тоді ви взяли в руки правильну книгу! На сторінках цього видання я спробую розповісти, як unikнути подібних неприємностей, як спланувати сад, як вибрати саджанець, як виростити й прищепити улюблений сорт, як посадити його в найкращому місці, як провести формування й обрізку на плодоношення, як захистити від хвороб і шкідників без застосування хімії. Спробую без тих учених слів, у яких і самі вчені-агрономи, як на мене, трохи плутаються.

Не люблю ускладнювати — все має бути ясно й просто. Тому всі незрозумілі слова виділятиму й розтлумачу відразу ж, або в кінці розділу.

Отже: почнемо зі самого початку, так би мовити, з основи — фундаменту нашого саду, з вибору і підготовки ділянки. Тут випадок, тобто доля, приносить нам різні варіанти.

Розділ 1

ВАРІАНТИ

Нульовий варіант

Припустімо, ви отримали ділянку й у вас там нічого, крім звичайного бур'яну не росте, але у мріях там уже сад — ну, не Едемський, а хоч би нормальний — плодовий.

З чого потрібно розпочати? Звісно ж, із плану.

Шукаємо шматок міліметрівки. Хто вміє креслити план на комп'ютері — супер! І на отому квадратику, що символізує наші 10-15 соток, креслимо свою мрію. Хочеться відразу всього й побільше, але не будемо гнатися за кількістю, бо це наша прихована жадність пре — це «садильна хвороба» прогресує — хочеться багато всього і ще стільки ж...

Якщо підемо цим шляхом, то за років вісім чи десять, це вже буде не сад, а дрімучий бір, в якому одинокі плоди висітимуть на майже космічній висоті. Такий ландшафт зараз можна спостерігати майже на всіх дачних ділянках.

Дерева саджають так щільно, що іноді між ними важко пройти огрядному чоловікові. Рослини ж, як і люди, борються за місце під сонцем, тому нашим саджанцям тільки й залишається, що наввипередки перти вгору. Якщо вам потрібні кубометри дров і густа тінь, нема питань, садіть усе, що потрапить під руку! Кому ж потрібен плодовий сад, читайте далі!

Варіант другий — не нульовий

Ви купили чи отримали в спадок від столітнього дідуся ділянку зі заміським будинком, а там щось уже росте. Щось таке велике, покручене, непрохідне та непролазне. Якщо площа дозволяє, залишаємо одне, найбільш екзотичне дерево для тіні та пейзажу, все інше вирізаємо до пеньків. І хай вас не стримують розповіді колишніх власників, що то неврожайний рік, а воно ще й як зародить! Повірте, крім падалиці та червивих дрібних плодів від недоглянутого, старого, виснаженого садка ви не отримаєте (які вже там плоди із старого). Потім проводите *рекультивуацію* (покращуєте ґрунт) — випалюєте, викорчовуєте те пеняччя й засіваєте всю площу злаками: жито, ячмінь, овес (пшеницю потім буде шкода переорювати). Як тільки ті злаки підростуть, переорюйте зелену масу. Років, два-три посипаєте, не шкодуючи, землю гноєм, добривами і знову *сидерати* (те що сіють на зелену масу й переорюють, не скошуючи).

А ви думали, що з деревами купувати краще, ще й, мабуть, заплатили зайву сотню, дві у/о за кожне деревце в «готовенькому садку».

На місці старого саду земля збіднена, а новий закладати необхідно після того, як ґрунт відновить свою втрачену поживність. Тому, якщо можна знайти інше місце під плодові дерева на вашій ділянці, садіть новий сад там, а на місці старого саду робіть грядки під часник!

Якщо вже підібрали, чи підготували поле під новий садок, тоді повертайтеся по тексту назад і шукайте слово **міліметрівка**.

Кому ж подобається те, що є, може спокійнісінько перегорнути наступний розділ.

Розділ 2

СКІЛЬКИ Ж ЙОГО САДИТИ?

Ми із вами вже взяли папір, олівець чи ноутбук й тепер спробуємо підійти до свого майбутнього саду, так би мовити, по-науковому.

За розрахунками вчених-дієтологів, аби забезпечити середньостатистичну сім'ю з чотирьох осіб — тато, мама й двоє дітей, (тещу до уваги не беремо) — вітамінами впродовж року, тобто ягодами й фруктами, необхідно в саду садити такий мінімум: 5-7 яблунь із звичайною кроною чи десять яблунь на *парадизці* М-9 (підшепа карлик), 3-4 груші, 2-3 сливи, 4-5 вишень, 1-2 черешні, 1-2 абрикоси, 1 горіх, до 25 кущів смородини, агрусу і порічок, 30-40 кущів малини та біля 50-70 кв. м суниці.

Певна річ, якщо ви будете використовувати сад із метою поповнення власного бюджету (продавати яблука), або ж падалицею годувати свиней і різну домашню живність, тоді попередні розрахунки не беремо до уваги.

Гаразд, наука наукою, а ще ж хочеться чогось екзотичного... Ну, скажімо, персика, якоїсь заморської мушмули, чи щось таке, від чого в сусіда очі округляться. Хай лусне!

Пишімо все на список. А тепер поглянемо на наш прямокутник, ромбик, чи іншу геометричну фігуру нашої ділянки. Як просто тим ученим — понарозраховували вони... Коли ж на ті десять нещасних соток ще й будинок, комора, бордюри, доріжки, а ще ж хочеться цибульки, та й коли квітка під хатою — те ж гарно, хай дружина тішиться! Їх би посадити на ці сотки й хай тоді порахують!

Отак трохи побурчимо на свою тісну долю й будемо разом боротися зі садильною хворобою. Тому з деякими культурами, про які марилося-мріялося, доведеться розпрощатися. Поглянемо на наш список — що б ми хотіли, а потім розберемося, що чекати від наших майбутніх вихованців.

Отже:

Горіх волоський, хоча й культура достатньо рентабельна (на базарі дають *грубі гроші* за лущені «метеликом») у вашому саду — бегемот серед пляжу. Його крона потребує майже пів вашої ділянки, як у ширину, так і в висоту. І не вірте продавцям, які хочуть впхати вам карликові «Ідеали». Сам колись купився, потім довелося вирізати шестиметрового гіганта, коріння обмостку навколо хати підняло.

Тому горіх можуть залишати тільки фанатичні поціновувачі цієї культури, або не обмежені сотками землі. Ні низьке формування, ні обрізка не спинить цього одоробала, зате тінь чудова й кажуть мух із двору відганяє своїм запахом. Можете проекспериментувати, я перевіряв — мої мухи, на жаль, нікуди не поділися. Тому, хто ризикнув посадити цю культуру, я б радив притулити її десь на краю ділянки, з північного боку. Але любителям горіхів пропоную, радше, посадити фундук. І горіхи смачніші й місця займає набагато менше. Але тут теж потрібен сортовий. Гібрид ліщини з горобиною тримати не варто — якщо любите незрозумілі чагарники із напів'їстивними плодами — їдьте до лісу і там дихайте киснем!

Калина — відразу ж асоціація: без калини нема України! Її б я посадив. Багато місця не займає. Завжди в гарних ягодах. Можна формувати низьким деревом,

легко витримує тінь. Особливого догляду не потребує — аби земля була волога, але переживе й тимчасову посуху. Надзвичайно корисна — можна варити мармуляду, желе; пекти пиріжки, пончики з ягодами. Лікувальна (колись використовували, як природний антибіотик), проте перевагу треба надавати великоплідним сортам. Лугова теж гарна, але, повірте, культура є культура! Та попри красу дерева, вкритого чарівним, червоним ягідням, і надзвичайну корисність для здоров'я, гонитися за кількістю не варто, одного сортового гарного саджанця достатньо.

Обліпиха, аронія, горобина, черемуха — тільки для великих поціновувачів! Клопоту багато, а ягід... Навіть якщо вони дуже корисні, для вас достатньо літридвох. Такий обсяг можна і на базарі купити. Я колись посадив біля будинку обліпиху, то потім щорічно пасинки з-під тротуарної плитки виколупував. Ці, безперечно, корисні культури можу радити лише тим, хто хоче будувати сад як лікувально-паркову зону.

Йошта — кущик чималий, ягід так собі, смак теж не супер. Але на вино згодиться. Якщо любите кисленьке, садіть! Головне не забудьте сказати сусіди, що дістали смородину, схрещену з агрусом. Його мор...а, тобто лице, теж скисне від заздрощів.

Абрикос — культура південна, тому навіть районовані сорти родять у нас раз на оказ. Щоб мати плоди, потрібен постійний догляд. Ледачим не радив би. Якщо «посадив і забув», то навіть сортовий, хвалений, крупноплідний, за років вісім перетвориться на великого моніліозного віника зі зморщеними почорнілими плодиками. А все від того, що цього південного франта дуже вже полюбив наш грибок «монілія». Ото, після першого цвітіння бачили всохлі гілки, а то і цілу крону, ніби обпалену вогнем? То не мороз, як багато хто думає, то вона кохана — «монілія» постаралася. Її роботу так і називають — *моніліозним опіком*. Спори грибниці проростають під час холодної, вологої весни просто в квітці абрикосу, надалі хижка грибниця пускає свої корінці в молоді пагони, після чого цілі гілки з квітами й навіть зі зав'яззю всихають. Потім за літо відростають нові гілки, яких на наступну весну чекає така ж доля. Якщо нічого не робити, то з часом, якщо дерево не загине, крона стає такою густою, що горобець пролітаючи крізь неї, може подерти собі дзьоба. Але плоди солодкі, смачні та поживні, тому варто ризикнути. Кілька обробок від грибка, правильна агротехніка, правильний сорт, обрізування всохлих, пошкоджених гілок, формування невисокої крони й абрикос буде вас тішити запашними плодами. Садити — де багато сонця, але крона має бути компактною й не заважати іншим садовим мешканцям!

Яблуня й груша — тут не може бути запитань. Однозначно, садити! Бо що то за садок, без яблунь і грушок?

Вишню, черешню, сливу — ще питаєте, а який же сад без них?

Екзоти, що залишилися в каталогах садових культур: персик, нектарин, хурма, зізифус, інжир, кизил тощо — на ваш розсуд. Хочете, маєте час і бажання бавитися з укриттям на зиму, — садіть!

Коли вже позначили, що хотілося б посадити, тоді мусимо розмістити то все на плані. На місці кожного майбутнього дерева робимо розрахункову крону — до росле дерево приблизно займає життєвого простору діаметром від трьох до п'яти метрів.

Аби потім не було незручностей нашим вихованцям у погоні за сонцем, вишикуємо їх як солдатів, у шеренги: з північного боку саду запроєктуємо посадити культури в такому порядку:

1. Спершу — горіх, якщо вирішили все ж посадити.
2. Тоді — черешні, абрикоси.
3. Потім — груші.
4. Вишні, якщо вони високорослі.
5. Сливи.
6. Далі — вишні, якщо вони кущові.
7. Яблуні зі звичайною кроною,
8. й яблуні на парадизці (карликові).

Непотрібне викреслити.

Ще — куші смородини, агрусу, малини, суніці; на місцях, де максимум сонячного світла. Чого саме така схема? Це для добросусідства в саду, щоб ніхто не претендував на чужу дозу фотосинтезу. Отже, навіть без обрізки й формування кожне дерево завдяки різній силі росту матиме найбільше сонячного світла.

Приклад розміщення саджанців на ділянці:

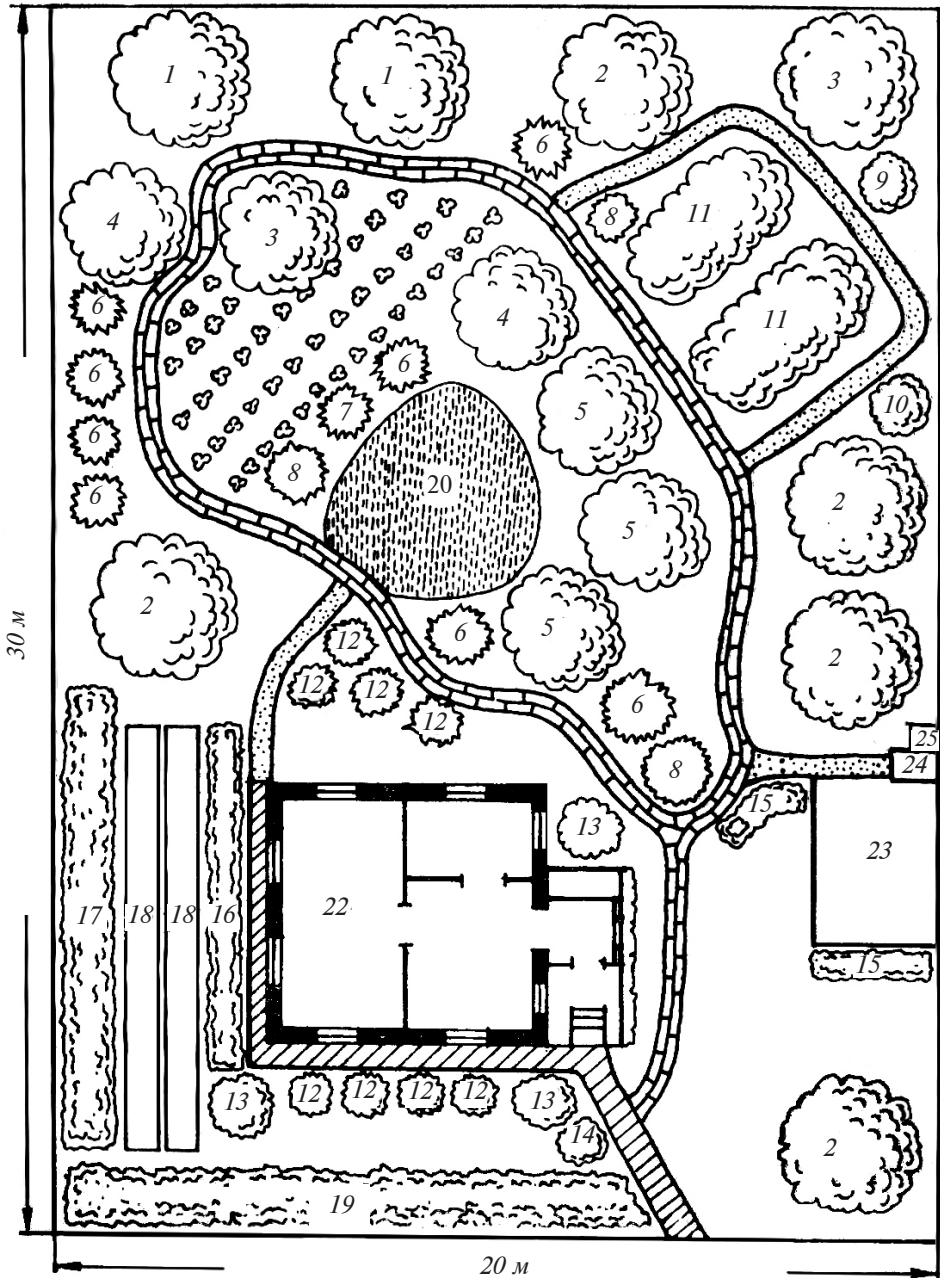

Рис. 1. 1 — груші; 2 — яблуні; 3 — черешні; 4 — сливи; 5 — вишні; 6 — смородина; 7 — агрус; 8 — порічки; 9 — обліпиха; 10 — аронія; 11 — пальметні яблуні; 12 — троянди; 13 — бузок; 14 — жасмін; 15 — виноград; 16 — багаторічні квіти; 17 — малина; 18 — овочі; 19 — жива огорожа; 20 — газон; 21 — садова суниця; 22 — будинок; 23 — хлів; 24 — туалет; 25 — компостна яма

Ось і все, що помістилося. Розчаровані? Ще ж хотілося стільки всього...

А хочеться ж посадити якнайбільше розрекламованих нових сортів, сортовий асортимент плодкових культур, а тут, як-то кажуть, зайвого дерева не повинно бути, п'ять-сім і баста. Який же вихід із складного становища?

Для того щоб вирішити таку проблему, рекомендую створювати мінісади на одному штабмі.

Ми ж бачимо, що територія в шість-десять соток не може розмістити всього розмаїття сортів і садових культур, а ще ж хотілося створити невеликий куточок для відпочинку з газоном, квітником і мініставом. Єдиний вихід — садити мінісади на одному штамбуотворювачі. Тобто, багато всього на одному дереві. Правда, це раціонально тільки для невеликих садових ділянок і присадибного садівництва.

Для профі-лузерів

Якщо вам це складно, переходьте до наступного розділу. Проте для загального розвитку рекомендую!

Щоб створити мінісади на одному дереві необхідно прищеплювати на один штабм кілька сортів, підбираючи цілком сумісні сорти та породи з однаковою силою росту й терміном дозрівання. Так, якщо ви прищепите на насіннєвій підщепі сорти літнього дозрівання: **Паперівку, Мелбу, Млієвське літнє**, тоді частуватимете родину і друзів різними за смаком і кольором плодами з одного дерева, від середини червня, до кінця серпня.

Або ж такі осінні сорти: як **Антонівка, Слава переможцям, Макінтош** та інші будуть вас радувати плодами з середини серпня, до кінця жовтня. Таким чином можна вирішити проблему неперервного врожаю яблук всього з двох дерев. Зимові сорти бажано садити деревами щепленими одним сортом, але й тут можливі варіації, бо ж смачних сортів так багато.

З грушами можна чинити аналогічно, тут треба стежити за силою й енергією росту, щоб більш сильнорослі сорти не пригнічували слабкіших за ростом, хоча і дуже смачних сортів. Для прикладу, можна взяти літні сорти **Любимиця Клаппа, Корсунська**, осінні **Лісова красуня, Любимиця осіння, Мелітопольська 4103, Смерічка**, або зимові **Стрийська, Роксолана, Парижанка**. Кожен сорт за періодом плодоношення щеплюємо на окремому дереві.

Та найбільш дивовижними в саду вдаються дерева, в крону яких прищеплені різні породи кісточкових. Тут уже можна повністю задовольнити свій екзотичний смак, формуючи крону з різних порід (квітуче дерево з великоплідної аличі, персика, сливи й абрикоса надзвичайно красиве, так само, як і вкрите різними за формою, розміром і барвами плодами). Ви себе вже уявили архітектором чи дизайнером? Це нагадає стародавнє японське мистецтво бонсай, тільки з вирощування букету з дерев-садів.

В мене є деревця з різною комбінацією порід і сортів, тут, як то кажуть, є безмежний простір для фантазії, аби тільки породи були сумісні й при рості не витісняли одна одну. Але для вас, мої любі читачі, щоб отримати такий «букет» необхідний однин невеличкий нюанс — навчитися щеплювати. Про це поговоримо пізніше. А зараз помріємо: от коли навчимося щепити, то зробимо так, як написано в цьому абзаці!

Спершу нам треба виростити дерево *скелетотримач* (підщепу, на яке прищепимо наші сорти).

Щоб виростити таку підщепу (деревце, на якому щеплюють), сіємо кісточки, чи насіння зібрані з диких сортів груші, яблуні рядочками, у так звану *шкілцу*. Після сходів, у перший рік підкормлюємо сіянці азотом і вони ростуть у шкілці без формування. Наступного року, з весни вносимо переброджений курячий помет, багатий на азот, два-три рази частуємо ним дерево до часу *вічкування* (метод щеплення), з розрахунку 1:10. І на початку цієї ж весни розпочинаємо формувати крону майбутнього скелетотримача. Спершу в шкілці знаходимо найсильніші деревця й зрізуємо на висоті **50-70** см (рис. 2), потім протягом літа формуємо розріджено-ярусну крону, проводячи *пінцировку* (прищипування молодих пагонів). Вибираємо зазвичай три-п'ять основних найкраще розмішених скелетних гілок, на яких і проводимо щеплення (рис. 3).

Необхідно знати

Алича — найкраща підщепу для суглинків із неглибоким заляганням ґрунтових вод, а *жерделі* (дички абрикосів) на ґрунтах із глибокою підземною водою. Як знати чи правильно вибрали підщепу? Найпростіше поглянути, що краще росте у вас, у дикій природі: алича, слива чи абрикос, на тому і щеплюйте!

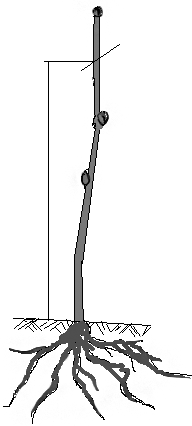

Рис. 2

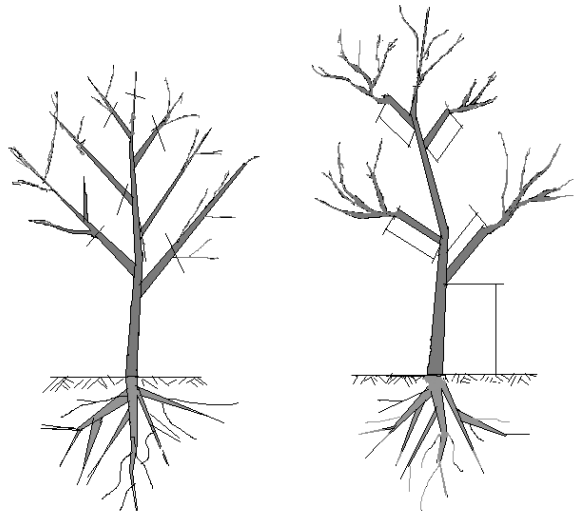

Рис. 3

За *прищепу* (те, що прищеплюємо) беремо персик зимостійких сортів **Київський ранній**, **Рейтхейвен**, **Княже золото**, **Княжа краса** чи **Пам'яті Родіонова**, і позаяк йому потрібно найбільше світла, прищеплюю вічко в центральний провідник (лідер) на 40-50 см вище від самої верхньої основної гілки (рис. 3). Основні гілки перещеплюємо, на відстані 30-40 см від стовбура, абрикосом такого ж терміну дозрівання, наприклад, **Київський ароматний**, **Поліський великоплідний**, а в нижній ярус можна щепити великоплідну аличу **Комета кубанська**, сливу **Угорка донецька рання** тощо. Можна щепити сливу з аличею, або ж абрикоси різних порід, це як у вас сформована дичка. Словом, експериментуйте самі!

Подальший догляд у формувальній обрізці. Не давайте одній із прищеп домінувати над іншими, сонця має вистачати для всіх. Ще необхідно своєчасно, протягом літа, виявляти і виламувати дику поросль, що може пробиватися зі скелетотримача (особливо це характерно за поганої сумісності порід, або якщо обрізка зроблена неякісно). Ваше дерево-сад буде чудово плодоносити і тішити вас, коли подбаєте про його повне і ситне харчування, бо породи щепимо всі великоплідні. Тому, органіка навесні та калійно-фосфорні добрива — на осінь! Тут великих мудрощів немає: підживляти і підживляти, як звичайні плодові дерева, така ж і хімічна обробка.

Безумовно, виростити таке дерево — клопітка робота і не під силу кожному, але вона принесе вам задоволення, зекономить площу під інші культури, та й який екзотичний вигляд має дерево, що квітує різнобарв'ям від рожевого (персик) до ніжно білого (слива, алича), а потім тішить різними за смаком і виглядом плодами. Ви здивуєте і себе, і друзів.

Можливі варіанти комбінацій щеплень:

Слива + абрикос + персик + мигдаль. Вишня + черешня + вишня повстиста. Груша + айва + горобина + горобина чорна + айва японська + глід й ін. Просто пробуйте поєднати здавалось би несумісне, не вірте авторитетам, читайте біологію й якщо рослини відносяться до одного роду, отже, можлива й їхня сумісність, а може, навіть проявляться кращі якості в нових рослин, які ви щепили. Так, деякі сорти груші, прищеплені на горобині, мають набагато кращі смакові якості та більші плоди, за значно меншого зросту дерева, чим аналогічні, щеплені на дичці. Тут для дослідників ще не початий край роботи і чому б нам з вами не розпочати ці досліді?

Бачите, як просто.

Зміст

Вступ.....	3
Розділ 1. Варіанти.....	4
Нульовий варіант.....	4
Варіант другий — не нульовий.....	4
Розділ 2. Скільки ж його садити?	5
Для профі-лузерів.....	9
Необхідно знати.....	10
Розділ 3. Як придбати якісний саджанець?.....	12
Саджанці мають бути першосортними.....	12
Контрольні запитання.....	13
Про азартні ігри.....	13
Розділ 4. Саджанець для себе	14
Насінневий метод.....	14
Вегетативний метод.....	15
Розділ 5. Сам собі режисер.....	16
Слово про підщепу	16
Щеплення	17
Про випадки.....	21
Розділ 6. Інноваційний. Живцювання по-зеленому.....	22
Притча	22
Суть технології	22
Що потрібно найперше.....	23
Субстрат.....	24
Машина штучного туману	25
Висадка зелених живців.....	27
Заготівля зелених пагінців	27
Коли ж найкраще заготовляти зелені живці для вкорінення?.....	28
Нарізка живців.....	29
Висаджування зелених живців	30
Розділ 7 (для «лузерів»). Лугові сади	32
Розділ 8. Як садити?.....	33
Інструкція для посадки дерев.....	34
Для тих, хто любить працювати сам.....	36
Топтати вам не щось.....	36
Про полив	36
Поради для ледачих.....	37
Як садити на неугідді	37
Розділ 9. Захист саду	39
Хімічний метод	39
Природний метод	40
Розділ 10. Як відлякати шкідників із саду.....	44
Як перехитрити шкідника.....	44
Ловецькі пояси	45
Ловецькі коритця.....	46

Розділ 11. Формування дерев у саду	47
А чи потрібна вам ця морока?.....	47
Вступ у формування	47
Трохи теорії	48
Центральний провідник	50
Гілки	50
Пагони	50
Плодоносні, генеративні гілочки	50
Мета	51
Способи	59
Прийоми	61
Виламування	62
Кільцювання	63
Карбування	63
Закони виховання «впертих дерев»	64
Як змусити його зацвісти?	65
Техніка обрізування	66
Основні типи крон	68
Формування розріджено-ярусної крони	69
Формування чашоподібної крони	70
Формування без'ярусної крони	72
Кущоподібна крона	73
Пальмети	73
Вільноростуча пальмета	74
Комбінована пальмета	75
Садівник — наче тренер	76
Про садові реалії	77
Знижуємо крону	79
Переформування дерева	79
Повна заміна крони	79
Вони ж такі різні	80
Вишня	81
Абрикос	82
Персик	83
Золоте правило садівника	85
Треба їх розуміти!	86
Помріймо про «ідеальне дерево»	87
Тупе — воно завше тупе	89
Про помилки, яких припускаємося найчастіше	89
Як не треба обрізати плодових дерев	90
Розділ 12. Кілька слів про імунні сорти	92
Розділ 13. Про виноград замовлю словечко	94
Сучок заміщення і різні плодові пагони	94
Як отримати садивний матеріал якісних сортів винограду?	95
Чубуки	97
Чубукова весна	97
Виноградні шкілки	98
Саджанці у слоїках	99